

Dorobek, Franciszek

Szkolnictwo hitlerowskie w Płocku w latach 1939-1945

Notatki Płockie 20/2-81, 19-30

1975

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Szkolnictwo hitlerowskie w Płocku w latach 1939 – 1945

Jednym z wielu, ale zasadniczym elementem germanizowania zajętych przez Wehrmacht terenów polskich, była szkoła.

Oprócz swoich normalnych funkcji, jakie w każdych warunkach ustrojowych spełnia, wznaczono jej rolę specjalną. Hitlerowska szkoła włączona została w system eksterminacyjnej ludności polskiej. Wychowankom jej pozostawiono szeroki margines dla inicjatywy własnej w dokuczaniu i maltretowaniu mieszkańców, pogardliwie określonych „podludźmi”.

Organizowanie szkolnictwa niemieckiego na ziemiach polskich, oprócz celów germanizacyjnych, miało również wyrobić wśród napływających Niemców oraz miejscowych „Volksdeutsche” trwałe przekonanie o nieodwracalności zaistniałych faktów. O wiecznym porządku germańskim nad Wisłą. O praniemieckości podbitych obszarów, które po wsze czasy pozostać miały w imperium Hitlera. Te właśnie przesłanki dynamizowały do działania organizującą się administrację niemiecką.

Płock zajęty został przez wojska niemieckie 9 września 1939 roku. 8 października tegoż roku na mocy dekretu Kanclerza Rzeszy wraz z innymi ziemiami, miasto włączono w granice administracyjne Niemiec. W dwa dni później — 10 października 1939 roku administracja niemiecka wspólnie ze stacjonującym garnizonem wojskowym, zorganizowała uroczyste przejście „we wieczne władanie” miasta i powiatu. Odbyło się to przed gmachem Starostwa Powiatowego, przy dźwiękach orkiestry i udziale nielicznej garstki urzędników oraz oddziału wojskowego.

Od tej chwili formalnie miasto i powiat włączone zostały do Prowincji Prus Wschodnich (Provinz Ostpreussen), Rejencji Ciechanów (Regierungsbezirk Zichenau). Część terenów północnego Mazowsza nazwano „Südostpreussen”. Nawiązano do nazwy tych obszarów z okresu II Rozbioru Rzeczypospolitej, kiedy to ziemia płocka weszła w skład Prus.

Szkolnictwo polskie w pierwszym okresie okupacji

6 września 1939 roku ewakuowała się część Zarządu Miejskiego z ówczesnym Prezydentem miasta Stanisławem Wasiakiem. Nie chcąc zostawić pustki administracyjnej, Komendant Garnizonu major Stankiewicz, pismem z dnia 7 września 1939 roku wyznaczył czasowo do pełnienia funkcji prezydenta miasta inż. Zygmunta Jędrzejewskiego. Nad ranem 9 wrześ-

nia 1939 roku Niemcy zajęli Płock. W pierwszych tygodniach okupacji działały jeszcze polskie władze samorządowe pod nadzorem komendantury Wehrmachtu.

W okrojonych mocno stanach etatowych, możliwościach i środkach działania, uczyniły wszystko, aby przyjąć ludności, zwłaszcza biednej z pomocą. Uruchomiono młyny, piekarnie i sklepy Spółdzielni Spożywców „Zgoda”. Funkcjonowała opieka społeczna i szpital. Jednym z ostatnich aktów polskich władz samorządowych było rozporządzenie Prezydenta miasta w sprawie uruchomienia z dniem 4 października 1939 roku szkół powszechnych i średnich.

W drugiej połowie września zaczęli wracać do miasta mieszkańcy, którzy je opuścili w obawie przed najeźdźcą. Miasto zaczęło się zaludniać, zwłaszcza że większa część ludności nie uciekła zbyt daleko i mogła bez większego trudu dostać się do swoich domów piechotą, nie oglądając się na dalekie w czasie uruchomienie komunikacji kolejowej, czy wodnej.

W niezajętych przez wojska niemieckie gmachach rozpoczęły naukę wszystkie szkoły. Z uwagi na okupowanie budynków Gimnazjum i Liceum Żeńskiego im. Reginy Żółkiewskiej, szkoła ta odbywała zajęcia w sąsiedniej szkole ćwiczeń. Również tam w godzinach popołudniowych prowadziło naukę Gimnazjum im. St. Małachowskiego. Gimnazjum i Liceum im. Wł. Jagiełły natomiast znalazło pomieszczenie w Gimnazjum Kupieckim. Szkoły powszechnie odbywały zajęcia normalnie. Na skutek działań wojennych nie wszyscy nauczyciele przystąpili do pracy. Wielu zawierucha dziejowa rzuciła w różne strony świata. Wielu rozpoczęło zajęcia z opóźnieniem. Program nauczania realizowany był bez żadnych zmian. Niemcy właściwie nie wtrącali się do żadnych spraw funkcjonujących już szkół, wiedząc z góry, że żywot ich jest i tak przesądzony.

Podjęte jeszcze przez urzędujące polskie władze miejskie zobowiązania wynagradzania nauczycieli w naturze (deputaty żywnościowe) nie były przez Niemców honorowane. Sporządzono co prawda listy nauczycieli (dla wydawania deputatów), ale listy te ułatwiły później okupantom masowe aresztowania nauczycieli.

Najliczniej podjęła naukę młodzież szkół powszechnych. Gorzej przedstawiała się sprawa z uczniami gimnazjów i liceów. Część młodzieży wypadki wojenne porwały do oddziałów przysposobienia wojskowego i rzuciły w wir walki. Inni walczyli jako ochotnicy. Bardziej przedsiębiorczy po klęsce wrześniowej uszli do Woj-

ska Polskiego na Zachód. Uczniowie pochodzący z bardziej odległych miejscowości zaniechali nauki. Nieliczni tylko z bliższych okolic dojeżdżali do szkół rowerami, gdyż inne środki komunikacji były nieczynne.

Bez cienia przesady stwierdzić należy, że młodzież uczęszczająca do szkół w tym ciężkim dla kraju okresie, była niezwykle zdyscyplinowana, skupiona wewnętrznie, godna i zdająca sobie sprawę z klęski, jaka naród polski dotknęła. W ciągu tych niespełna trzech tygodni nauki nie doszło do żadnych niepożądanych, spowodowanych czy też niesprowokowanych incydentów, pociągających ofiary. 21 października o godzinie 9 rano we wszystkich szkołach została przerwana nauka. Złowieszcza cisza i przerażająca pustka podały sobie ręce w budynkach szkolnych. Dla młodzieży rozpoczynał się długi ciąg udręk, wywózka do prac przymusowych w Rzeszy, ciężka robota w przedsiębiorstwach niemieckich w samym mieście i powiecie płockim.

Udziałem uczniów wyższych klas stała się konspiracja. Szkoła polska weszła do podziemia. Prowadzone w dość dużych rozmiarach tajne nauczanie zostało przerwane masowym aresztowaniem nauczycieli w 1940 roku. Pozostali przy życiu pedagodzy z wielkim narażeniem życia prowadzili tajne nauczanie w szczątkowych oczywiście formach przez cały okres okupacji.

Likwidacja polskiego szkolnictwa na terenach włączonych do Rzeszy nie postępowała jednolicie. Brak centralnych zarządzeń powodował w tym wypadku wiele zamętu. Władze miejscowe miały tutaj bardzo szeroki margines dowolności. O ile los szkół średnich został rozstrzygnięty jednoznacznie i definitywnie, o tyle szkolnictwo podstawowe otrzymywało wyrok skazujący w różnym czasie. Zależało to od woli względnie samowoli rządzących w okupowanym kraju hitlerowców.

Jak wspomnieliśmy wyżej, w Płocku i powiecie płockim polskie szkolnictwo zlikwidowane zostało w końcu października 1939 roku, podczas gdy szkoły powszechne w sąsiednim powiecie gostyńskim, należącym administracyjnie do Kraju Warty (Wartheland) czynne były do 28 lutego 1940 roku.

Ostateczna decyzja co do likwidacji szkół polskich na terenach włączonych do Rzeszy wydana została przez Ministra Rzeszy ds. Nauki, Wychowania i Oświaty w piśmie okólnym z 4 marca 1940 roku. Działania władz hitlerowskich w Płocku odnośnie likwidacji polskiego szkolnictwa stanowiło samowolę, nawet w świetle obowiązujących przepisów niemieckich. Była to samowola szczególnego rodzaju, za dopuszczenie której, nie ponosiło się nie tylko odpowiedzialności, ale która stała się podstawą dla otrzymania nagrody, czy pochwały. Mimo niepewności co do losów szkół powszechnych dla Polaków, hitlerowski prezydent rozkazał je zlikwidować. Charakterystycznym jest tu pismo Oberbürgermeister'a do inspek-

tora Lehmana, w którym prezydent każe poufnie poinformować prof. Zygmunta Woltersdorfa o niemożliwości ponownego otwarcia polskich szkół średnich. Ihn kann vertraulich mitgeteilt werden, dass an eine Wiedereröffnung der höheren polnischen Schulen nicht zu denken ist). Czy prof. Zygmunt Woltersdorf, licząc się z możliwością uruchomienia średnich polskich zakładów naukowych, pytał o to inspektora Lehmana — trudno dociec. W każdym razie z tekstu listu Oberbürgermeister'a to nie wynika. Wynika napewno, że co do losów szkół powszechnych, hitlerowski władca miasta nie był w końcu zorientowany. Mimo to i te szkoły kazał zamknąć. Lepiej, w opracowanym budżecie miasta na rok 1940 w Dziale 2 „szkoły” preliminowano po stronie wpływów kwotę 480 RM z tytułu opłaty czynszów za mieszkania służbowe. Po stronie natomiast wydatków: wynagrodzenie w wysokości 36.000 RM dla 9 niemieckich nauczycieli i 64.800 RM dla 27 nauczycieli polskich. Na wydatki bieżące przyjęto normę roczną 10 RM na jednego ucznia niemieckiego (planowano 130 uczniów) i 5 RM na jednego ucznia-Polaka (planowano 500 uczniów).

Tutaj działał pruski dryl, urzędnicza sumienność i administracyjny porządek. Przy podjęciu decyzji o likwidacji polskich szkół działał natomiast złowieszczy czad hitlerowskiej ideologii. Dziwna schizofrenia, która kosztowała tak wiele narody świata. Mógł sobie płocki Oberbürgermeister pogratulować trafności politycznego myślenia i przewidywania, jaki będzie kurs w stosunku do ludzi, zwanych się Polakami. Wyprzedził ten kurs o przeszło 4 miesiące w stosunku do swoich kolegów z Kraju Warty.

Pierwsze próby organizacji niemieckiej szkoły

Myśl o zorganizowaniu na razie podstawowej szkoły niemieckiej w Płocku, nurtowała hitlerowskie władze od samego początku okupacji. W rejestrze czynności, daleko przed zmianami nazw ulic, przemalowywaniami szyldów sklepowych, jednym słowem zewnętrznym pokostowaniem na germańskie miasta, podjęto kroki w kierunku uruchomienia placówki oświatowej. Jeszcze trwały zajęcia w polskich szkołach, a już w notatce z dnia 18 października 1939 r. skierowanej do urzędnika niemieckiego Papiста, prezydent miasta poleca szczegółowe wyjaśnienie sprawy gmachu Liceum im. Władysława Jagiełły w związku z wykwaterowaniem zeń wojska. Tegoż samego dnia gorliwy Papiст powiadamia swego zwierzchnika o zabezpieczeniu budynku szkolnego. W kilka dni później, bo 23 października 1939 r. składa szczegółową informację o stanie gmachu. Informacja była oparta o wizję lokalną komisji złożonej z 2-ch urzędników niemieckich i prof. Z. Woltersdorfa.

W trzy dni później 26 października 1939 roku prezydent miasta zwraca się pismem do Inspek-

VOLKSDEUTSCHE!

ANMELDUNG ZUR DEUTSCHEN SCHULE!

Samtliche Eltern deutscher Abstammung haben ihre schulpflichtigen Kinder im Alter vom vollendeten 6. Lebensjahre ab sofort zum Besuch der Deutschen Schule in Plock anzumelden.

Die Anmeldungen sind bis spätestens Sonnabend, den 4. 11. 1939, 12 Uhr mittags, im Rathause in Plock, Zimmer 28, abzugeben.

Plock, den 1. November 1939.

DER OBERBÜRGERMEISTER.

NIEMCY.

ZGŁOSZENIE DO NIEMIECKIEJ SZKOŁY.

Rodzice niemieckiego pochodzenia są zobowiązani zgłosić swoje dzieci w wieku szkolnym t. j. od 6 lat do nauki w niemieckiej szkole w Płocku.

Zgłoszenia należy składać najpóźniej do dnia 4. 11. 1939. godz. 12-ia w Ratuszu, pokój Nr. 28.

Plock, dnia 1 listopada 1939 r.

PREZYDENT MIASTA.

Obwieszczenie z listopada 1939 r. o zgłaszaniu dzieci pochodzenia niemieckiego do niemieckiej szkoły

tora Lehmana w sprawie wyjaśnienia następujących spraw:

- 1) jakiego typu szkoła zostanie otwarta,
- 2) ile dzieci będzie do niej uczęszczało,
- 3) ile klas zostanie otwartych,
- 4) ile zatrudni się nauczycieli.

Termin złożenia sprawozdania wyznaczony został na dzień 28 października 1939 roku. Co prawda inspektor Lehmann nie złożył sprawozdania w terminie. Opóźnił je o 5 dni, przedstawiając dość wyczerpujący materiał. Dla przyszłych szkół wytypowano 3 gmachy, a więc Gimnazjum i Liceum im. Władysława Jagiełły, Gimnazjum Kupieckie i szkołę powszechną Nr 1 w alejach Jachowicza.

W pierwszym etapie dla szkoły podstawowej (Volksschule) przeznaczono gmach Liceum im. Wł. Jagiełły. Budynek Gimnazjum Kupieckiego, z uwagi na przeznaczenie go dla potrzeb służby zdrowia (Medyzynalrat) wyłączono z rachunku, a pomieszczenie szkoły Nr 1 traktowano jako rezerwę, do chwili zorganizowania gimnazjum niemieckiego (Oberschule) i późniejsze przeniesienie tam z Liceum Jagiełły szkoły podstawowej. Reszta budynków szkolnych została przeznaczona bądź na koszary i magazyny wojskowe, bądź na siedzibę niemieckich urzędów.

Zestawiono również listę pedagogów. Oczywiście mogły tu wchodzić osoby pochodzenia niemieckiego, które zdeklarowały się podpisać tak zwaną „listę niemiecką”, a urzędowo ich określano jako „Volksdeutsche”. Wzięto pod uwagę nauczycieli pracujących w polskich szkołach oraz pastorów. Lista nie była wielka, jeśli zważy się fakt umieszczenia na niej oprócz czynnych pedagogów również emerytowanych i pastorów. Jako przyszłych wychowawców

młodego pokolenia „panów” przewidziano następujących „Volksdeutschów”:

1. **Busse Zofia** — emerytowana nauczycielka. Dodatkowo zarabiała udzielaniem lekcji muzyki. Z uwagi na wiek do pracy w szkole niemieckiej nie przystąpiła.
2. **Pieńkow Maria** — nauczycielka Gimnazjum i Liceum im. Reginy Żółkiewskiej w Płocku. W szkolnictwie niemieckim w czasie okupacji nie pracowała.
3. **Sachs Juliusz** — nauczyciel języka niemieckiego w Seminarium Nauczycielskim i szkołach handlowych w Płocku. Przez kilkanaście dni sprawował urząd Prezydenta miasta po usunięciu inż. Zygmunta Jędrzejewskiego. Cały okres okupacji pracował jako urzędnik w niemieckim Zarządzie Miejskim.
4. **Tolksdorf Elza** — pracownica inspektoratu szkolnego. Pracowała w niemieckiej szkole podstawowej (Volksschule) w Płocku.
5. **Woltersdorf Zygmunt** — nauczyciel w gimnazjach płockich, jako wykładowca fizyki chemii i towaroznawstwa. W okresie okupacji pracował jako kierownik młynów.
6. **Woltersdorf Emma** — nauczycielka w gimnazjum. Pracy jako nauczycielka w czasie okupacji nie podjęła.
7. **Zambrzycka Eugenia** z domu Lilienthal — nauczycielka. Pracy nie podjęła.
8. **Kossmann Leon** — pastor z Gąbina. Pracy nie podjął.
9. **Gatzke Aleksander** — przedwcześnie emerytowany nauczyciel szkoły powszechnej. Pracował jako urzędnik w niemieckim Zarządzie Miejskim.

10. **Schendel Adolf** — pastor z Płocka. W okresie przedwojennym przywódca V Kolumny hitlerowskiej. Przed aresztowaniem przez władze polskie uciekł do Prus Wschodnich. Do Płocka przybył z oddziałami Wehrmachtu. W czasie okupacji pracował w niemieckiej Landraturze jako specjalista od kwalifikacji osób deklarujących się jako „Volksdeutsche”.

Zestawiona kadra pedagogiczna była więcej niż przypadkowa, gdyż inna być nie mogła. Płock, wbrew hitlerowskiej propagandzie, nie posiadał silnego żywiołu niemieckiego. Mimo różnorodnego przygotowania zawodowego wytypowanych osób, inspektor Lehmann z uporem lansował otwarcie szkoły przy tak bardzo dziwnej obsadzie.

Na kierownika szkoły władze miejskie wysunęły kandydaturę Woltersdora Zygmunta, upatrując w nim najbardziej odpowiedniego administratora, dydaktyka i wychowawcę, gwarantującego wysoki poziom nauczania. Jednak propozycja ta spotkała się ze stanowczą odmową zainteresowanego. Woltersdorf w rzeczowym i krótkim piśmie, skierowanym do Oberbürgermeister'a, zdecydowanie nie przyjął propozycji, motywując brakiem przygotowania do kierowania szkołą podstawową i swoimi zainteresowaniami o charakterze gospodarczym. Wobec odmowy Woltersdora, inspektor Lehmann zaproponował dwie kandydatury: pastora Wobec Kossmanna z Gąbina i Schendel'a z Płocka.

Jak się później okazało, z całego zestawu proponowanych nauczycieli, pracę podjęła jedynie Elsa Tolksdorf, a kierownikiem na krótki czas został Alfred Ast. Najwięcej trudności sprawiała niemieckim „pionierom” sprawa rekrutacji. Z uwagi na nieliczny element germański w mieście była prosto niemożliwa.

W początkowym okresie okupacji napływał żywioł niemieckiego był jeszcze skromny. Poza nielicznymi kolonistami z okolicznych wsi powiatu płockiego i gostynińskiego, którzy natychmiast osiedlili się w mieście, przybyli w niewielkiej ilości, bez rodzin, urzędnicy z Rzeszy. Większą grupę stanowili zaciągnięci do „Selbstschutz” młodzieży w wieku 19—25 lat „Volksdeutsche”, wykonując pomocnicze funkcje policyjne. Najliczniej z Niemców reprezentowane było wojsko i policja, a właściwie 12 Batalion Policji, który zajmował Liceum im. Reginy Żółkiewskiej i żeński internat przy ulicy Warszawskiej.

Przy tego rodzaju strukturze demograficznej trudno jest mówić o właściwej bazie rekrutacyjnej dla szkoły stopnia podstawowego. Mimo to, względ natury politycznej i chęć wykazania się „pionierstwem” na ziemiach przyłączonych, przeważał zdrowy rozsądek.

1 listopada 1939 r. rozplakatowane zostały w mieście dwujęzyczne obwieszczenia. Wzywały one miejscowych „Volksdeutschen” do rejestracji dzieci w terminie do 4 listopada 1939 r. Wynik rejestracji był nader żenujący.

Przedstawiał się następująco:

Klasa	Rocznik	Ilość uczniów/uczennic
1	1924/25	28
2	1926/27	23
3	1928/29	18
4	1930/31	13
5	1932/33	19

Pobieżny nawet rzut na tę tabelkę unaczynić musi, że właściwie do Volksschule nadawało się z dużym naciągnięciem zakwalifikować dwa roczniki 1930/31 i 1932/33, przy czym i tak była to młodzież opóźniona, gdyż wiek szkolny według obowiązujących przepisów niemieckich zaczynał się od 6 roku życia.

Roczniki 1924/25 rozpoczęły naukę względnie mogły ją rozpocząć w gimnazjach, dalsze kończyły, względnie były w wyższych klasach polskich szkół podstawowych. Cze władze liczyły się z trudnościami o charakterze programowym, a przede wszystkim językowym, trudno dociec. W każdym bądź razie rekrutacja, jak się później okazało, była grubym nieporozumieniem.

Sprawę podręczników do chwili ich otrzymania z Rzeszy, miano rozwiązać własnymi siłami. Zorganizowano zbiórkę książek wśród miejscowych „Volksdeutschen”. Akcja trwała stosunkowo długo, bo spływ pierwszych 4 książek od Juliusza Sachsa nastąpił 15 listopada, a ostatnich 2 książek od Marii Pieńkow — 20 grudnia. Efekt zbiórki okazał się żenująco niski, bo raptem na przestrzeni miesiąca zdołano zgromadzić 34 książki. O przydatności i wartości zbioru, trudno orzec, gdyż w sprawozdaniach inspektora Lehmana figurują jedynie ofiarodawcy, brak natomiast tytułów i autorów książek, czy podręczników. Po skompletowaniu materiałów, pełne sprawozdanie zostało przedstawione Oberbürgermeistrowi. Ten z kolei wystąpił 9 listopada 1939 roku do Szefa Zarządu Cywilnego w Ciechanowie w sprawie uruchomienia szkoły niemieckiej w Płocku. W przeciwieństwie do bardzo optymistycznego sprawozdania inspektora Lehmana, pismo Prezydenta miasta było bardziej powściągliwe, wskazywało na trudności, zwłaszcza kadrowe i to o charakterze raczej politycznym, typowanych nauczycieli, kończyło się prośbą o pomoc w sprawozdaniu pedagogów oraz pomocy naukowych z Rzeszy. Nie precyzowano w tym wystąpieniu również terminu otwarcia szkoły. Z późniejszej korespondencji wynika, że jako ostateczny termin lansowano 1-szy względnie 10 stycznia 1940 roku.

Prośba władz niemieckich z Płocka pozostawała dłuższy okres bez odpowiedzi. Dopiero na posiedzeniu Zarządu Rejencji w Ciechanowie, w dniu 4 stycznia 1940 r. wiceprezydent Rejencji Rosbach, zakomunikował obecnemu tam burmistrzowi z Płocka (tytuł Oberbürgermeister z dniem 1 stycznia 1940 r. zmieniony został na Bürgermeister w związku z zakwalifikowaniem Płocka do miejscowości klasy B), że uruchomienie szkoły w proponowanym terminie nie

jest możliwe. Otwarcie w ogóle szkół na terenie Rejencji ciechanowskiej może nastąpić dopiero po ukazaniu się rozporządzenia Ministra Rzeszy ds. Nauki, Wychowania i Oświaty.

Tak więc usilne próby niemieckiej administracji w Płocku skończyły się w pierwszej fazie niepowodzeniem. Szkoła w upragnionym terminie nie została otwarta.

Organizowanie niemieckich szkół

Zmiany w strukturze demograficznej Płocka następowały dość szybko. Były one wynikiem polityki germanizacyjnej. Środki, jakie zastosowano dla przeprowadzenia zmian w proporcjach narodowościowych, należały nie tyle do prostych, co bardzo okrutnych. Uszeregować je można następująco:

1. Masowe aresztowania i wywóz do obozów koncentracyjnych, a właściwiej do obozów śmierci.

Stosowanie tego środka w zależności od skali, trwało właściwie przez cały okres okupacji. W pierwszej fazie z niebywałą furją uderzono w inteligencję miejską i wiejską. A więc nauczycieli, prawników, działaczy społecznych i politycznych oraz księży i ziemian. Pierwsze aresztowania kilkunastu osób nastąpiły już w styczniu 1940 roku. Skończyły się krwawym epilogiem w lasach łąckich, gdzie wszyscy aresztowani ponieśli śmierć. W dniach od 5 do 8 kwietnia 1940 roku Gestapo dokonało masowych aresztowań inteligencji — największych co do liczby w czasie okupacji.

Proceder ten powtórzono jeszcze w marcu 1941 roku, kiedy to w drugiej turze wysiedleń ludności polskiej, aresztowano i wywieziono do obozów śmierci tę część inteligencji, która uniknęła tego losu w 1940 roku.

2. Wysiedlenia ludności i wywózka do prac przymusowych w Rzeszy.

Wywózki do prac przymusowych były permanentne i stanowiły trwały element polityki eksterminacyjnej. Wysiedlenia natomiast ograniczono w czasie i ilości, aczkolwiek rozpoczęły się stosunkowo wcześniej. Już 21 listopada 1939 r. z ulicy Rybaki wyrzucono z mieszkań i załadowano na berlinki kilkaset osób. Niefortunnych ludzi wyładowano w Warszawie bez wskazania im miejsca pobytu i mieszkania. 13 grudnia 1940 roku nastąpiło drugie wysiedlenie. Największe co do ilości miało miejsce 17 lutego 1941 r. W niespełna trzy tygodnie później nastąpiły następne dwa.

Na przełomie lat 1940/1941 dokonały się zasadnicze zmiany w układzie narodowościowym miasta. W końcu 1940 roku posiadał Płock 34.885 mieszkańców: Polaków — 26.759 (razem z czasowo nieobecny, a więc wywiezionymi na roboty przymusowe i przebywającymi w obozach jenieckich). Żydów — 6112, Niemców — 1652 (w tym 850 przybyłych z Rzeszy i 802 Volksdeutsche), resztę ludności stanowili Rosjanie i Ukraińcy.

W czerwcu 1941 roku, a więc po wysiedle-

niach i aresztowaniach, ludności w mieście było tylko 25.112, z czego Polaków — 20.102, Niemców — 4620 (Niemców z Rzeszy — 2088, Volksdeutsche — 1348 i Niemców z krajów bałtyckich, przeważnie z Litwy — 1184) oraz 390 Rosjan i Ukraińców.

Na dzień 1 czerwca 1942 r. ludność wzrosła o 4886 osób i wynosiła 29.998 mieszkańców. Na ten przyrost ludności i to w zdecydowanej większości niemieckiej, przede wszystkim składała się akcja osiedleńcza Niemców z Rzeszy. Początkowo przybyli do miasta policjanci, urzędnicy, przedsiębiorcy i kupcy. Po zorganizowaniu sobie mieszkań, zagrabieniu mienia Polaków względnie Żydów, sprowadzali całe rodziny. W późniejszym okresie, gdy nie było już co grabić, napływ Niemców spowodowany był ucieczką przed bombardowaniem miast Rzeszy przez lotnictwo alianckie. Wiosną 1940 roku władze hitlerowskie mogły już myśleć praktycznie o otwarciu niemieckiej szkoły podstawowej.

W dzienniku urzędowym powiatu i miasta Płocka (Amtliches Bekanntmachungen für den Kreis und die Stadt Płock (Südostpreussen") Nr 8 z dnia 5 kwietnia 1940 roku obok komunikatu o objęciu z dniem 1 kwietnia 1940 r. urzędu starosty (Landrat) przez dr. Fehr'a ukazały się dwa obwieszczenia: o rozpoczęciu z dniem 2 kwietnia 1940 r. kursu języka niemieckiego dla Volksdeutsche i o rozpoczęciu z dniem 8 kwietnia 1940 r. nauki w niemieckiej szkole. Obowiązkiem szkolnym objęto dzieci w wieku od 6—14 lat.

Wcześniej nieco burmistrz miasta (Der Bürgermeister) polecił władzom oświatowym rozpoczęcie nauki w pomieszczeniach Gimnazjum i Liceum im. Wł. Jagiełły. Jako nauczycieli polecił zatrudnić Alfreda Asta i Else Tolksdorf.

Do szkoły podstawowej (Volksschule) zgłosiło się 200 uczennic i uczniów w wieku od 6—14 lat. Nauka była utrudniona z uwagi na brak podręczników, które zaczęto dopiero sprowadzać ze wschodniopruskiej księgarni Johanna Paatzke oraz braku pomocy naukowych, które również zamawiano. Na domiar wszystkiego, proces dydaktyczny, prowadzony do 1941 roku przez dwoje nauczycieli, odbywał się w zdewastowanych częściowo przez Wehrmacht pomieszczeniach. Remontu kosztem 50.835 RM, dokonano dopiero w okresie wakacji, ściślej w sierpniu 1940 roku.

W związku z otwarciem szkoły wynikły jeszcze inne potrzeby, jak maszyny do pisania, maszyny do szycia itp. Z pomocą przyszła oczywiście policja, która zarekwirowała u Polaków potrzebne przedmioty i dostarczyła szkole. Okres organizacyjny trwał stosunkowo długo. W pomieszczeniach Gimnazjum i Liceum Jagiełły nie zagrażała wiele czasu szkoła podstawowa. Ze względu na organizowanie Oberschule w kwietniu 1941 r. Volksschule przeniesiona została do pomieszczenia szkoły Nr 1 w alejach Jachowicza. Dopiero w 1941 roku, po zaangażowaniu nauczycieli przybyłych z Rzeszy, pro-

Amtliche Bekanntmachungen

für den Kreis und die Stadt Płock (Südostpreussen)

Herausgegeben vom Landrat in Płock - Druck: Sturm-Verlag, Druckerei Płock, Glinhofer Platzstr. 1. - Erscheint nach Bedarf. Einzelpreis 10 Rpfl.

Amtliche Bekanntmachungen der Stadt Płock. Obwieszczenie urzędowe m. Płocka.

Bekanntmachung vom 2. April 1940 betr. Sprachkursus für Volksdeutsche.

Um den Lehrauftrag des Volksdeutschen in Płock erfolgreich zu leisten, ihre deutschen Sprachkenntnisse zu vertiefen, hat die Stadtschulverwaltung eine Lehrgänge in der Deutschen Sprache einzurichten.

Die Teilnahme steht allen Volksdeutschen in Płock offen, die nicht mehr schulpflichtig sind. Die Kurse finden statt jeden Montag, Dienstag und Freitag in der Deutschen Schule, Schulstrasse 4, und zwar abends von 19 bis 21 Uhr. Weitere Anmeldungen können fortzu den nächsten beiden Zehnjahreskonferenzen werden.

Der Unterricht wird kostenlos geführt. Beiträge zur Deckung der Ausgaben für den Unterricht sind nicht zu leisten. Die Gebühren sind RM 1,00 monatlich.

Der Bürgermeister.

Bekanntmachung vom 3. April 1940 über den Unterrichtsbeginn an der Deutschen Schule.

Die Schulen, die am 1. April 1940 ihren Unterricht beginnen, sind die Deutsche Schule in Płock, die Deutsche Schule in Glinhofer Platz, die Deutsche Schule in Glinhofer Platz, die Deutsche Schule in Glinhofer Platz.

Die Schulen, die am 1. April 1940 ihren Unterricht beginnen, sind die Deutsche Schule in Płock, die Deutsche Schule in Glinhofer Platz, die Deutsche Schule in Glinhofer Platz, die Deutsche Schule in Glinhofer Platz.

Die Schulen, die am 1. April 1940 ihren Unterricht beginnen, sind die Deutsche Schule in Płock, die Deutsche Schule in Glinhofer Platz, die Deutsche Schule in Glinhofer Platz, die Deutsche Schule in Glinhofer Platz.

Der Bürgermeister.

Obwieszczenie z dn. 2 kwietnia 1940 r. w sprawie kursu nauki języka niemieckiego dla Volksdeutsche.

Aby dać możność zmagieraniu się w szkole niemieckiej, Volksdeutsche w Płocku wydziałem szkolnym zorganizował niemiecki język. Zarząd Miasta postanowił zorganizować kursy języka niemieckiego.

Kursy będą miały miejsce w Płocku, w niemieckiej szkole przy ul. Schulstrasse 4, w dniach od 19 do 21. Dalsze informacje będą udzielone przez dyrektora szkoły.

Należy pamiętać, że kursy będą prowadzone bezpłatnie. Opłaty za podręczniki i inne materiały będą pobierane w wysokości RM 1,00.

Der Bürgermeister.

Obwieszczenie z dnia 3 kwietnia 1940 r. w sprawie rozpoczęcia nauki w niemieckiej szkole.

W dniach od 1. kwietnia 1940 r. rozpoczyna się nauka w niemieckiej szkole w Płocku w niemieckiej szkole przy ul. Schulstrasse 4.

W dniach od 1. kwietnia 1940 r. rozpoczyna się nauka w niemieckiej szkole w Płocku w niemieckiej szkole przy ul. Schulstrasse 4.

W dniach od 1. kwietnia 1940 r. rozpoczyna się nauka w niemieckiej szkole w Płocku w niemieckiej szkole przy ul. Schulstrasse 4.

Der Bürgermeister.

Zarządzenie w sprawie rozpoczęcia nauki w niemieckiej szkole i w sprawie kursów języka niemieckiego dla Volksdeutsche

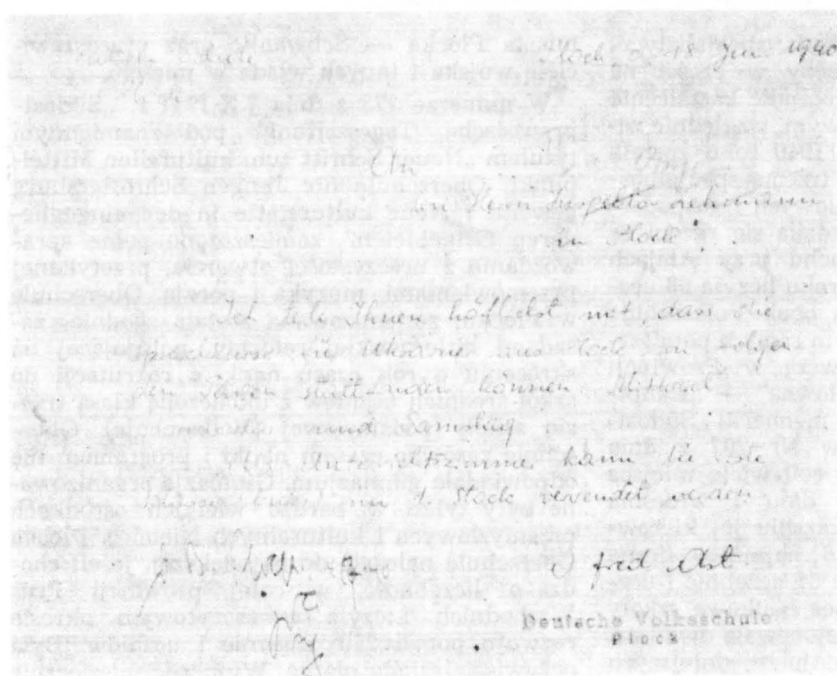
ces dydaktyczny mógł być prowadzony mniej więcej prawidłowo.

W 1941 roku nastąpiły zmiany personalne na stanowisku kierownika szkoły. W miejsce Volksdeutsche Alfreda Asta zatrudniono Hermana Stolle z Gotha. Przestała pracować Else

Tolksdorf, a miejsce jej zajął Teodor Gatzke — Volksdeutsch (nauczyciel szkoły powszechnej z Powsina k. Płocka).

W 1941 roku stan nauczycieli i uczniów w szkole podstawowej (Volksschule) przedstawiał się następująco:

Nauczyciel	Chłopcy powyżej 10 lat	Dziewczęta poniżej 10 lat	Dziewczęta powyżej 10 lat	Chłopcy poniżej 10 lat	Razem
Bär	30	4	19	1	54
Herrmann	18	11	24	4	57
Stolle	10	—	23	—	33
Killinger	8	12	5	18	43
Ast	17	14	7	16	54
Gatzke	13	26	7	24	70
Razem	96	67	85	63	311

Korespondencja pierwszego kierownika szkoły niemieckiej Alfreda Asta w sprawie kursów języka niemieckiego dla Ukraińców

W ciągu okupacji fluktuacja kadry pedagogicznej była bardzo silna, zwłaszcza jeśli chodziło o mężczyzn. Wynikało to z faktu powoływania niemieckich nauczycieli do wojska.

Dwukrotnie do stale rosnącej liczby uczniów, gdyż Volksschule w latach 1942—1944 liczyła około 620 uczniów, liczba nauczycieli powiększała się nieznacznie. Trudno, z powodu braku materiałów, ocenić poziom dydaktyczny szkoły. Doświadczenia ludności polskiej ze styku z nią były bolesne i rzucają one ponury cień na wychowawczą atmosferę tej szkoły, jak zresztą innych jeszcze szkół niemieckich w Płocku.

Rozwydrzenie wyrostków biło granice wszelkich wyobrażeń o zdziczeniu obyczajów u dziatwy szkolnej. Zbyt długa byłaby lista nie wybryków, bo te zdarzają się każdej młodzieży pod przeróżnymi szerokościami geograficznymi, ale systematycznego maltretowania, grupowego bicia spokojnych, bardzo często sędziwych ludzi, mówiących językiem polskim.

Rozwój niemieckiego szkolnictwa podstawowego (Volksschule) zaznaczył się również w powiecie płockim. Tak jak ludność miejską, identyczny los wysiedleń i prześladowań spotkał mieszkańców wsi. Przymusowo opuszczone przez Polaków gospodarstwa rolne obsadzono Niemcami. Proces germanizowania był równoległy, systematyczny i bezwzględny. Stąd wynika wielka ilość szkół na wsi. Oczywiście były to szkoły jedno- lub najwyżej dwuklasowe.

Na ogólną liczbę 92 szkół podstawowych w Rejencji Ciechanowskiej miasto i powiat płocki posiadał 25, czyli 27% ogółu szkół tego typu na znacznym obszarze (powiaty: płocki, ciechanowski, sierpecki, płoński, przasnyski, ostrołęcki, mławski i część nowodworskiego). W 92 szkołach całej Rejencji zatrudnionych było

w 1941 r. 150 nauczycieli, z czego 24 mężczyzn i 3 kobiety rekrutowało się z Volksdeutschow.

Sieć szkół podstawowych w powiecie płockim przedstawiała się następująco:

Gmina	Ilość szkół	Ilość klas
Biała	4	8
Bodzanów	2	3
Borowiczki	2	2
Brudzeń	1	1
Drobin	1	1
Ilów	5	7
Miszewo	2	3
Rogozino	3	3
Wyszogród	3	5
Zągoty	1	1
Razem	24	34

Zorganizowanie nauczania w zakresie szkoły podstawowej nie zaspokoiło ambicji hitlerowskich władców Płocka. Realizując politykę germanizacyjną, której motorem stała się idea „Herrenvolku”, pragnęli wszelkie stanowiska pracy o charakterze umysłowym obsadzić przez Niemców. Przejęcie, a właściwie zagrabienie przedsiębiorstw handlowych, przemysłowych, usługowych i kulturalnych, wymagało kwalifikowanych kadr. O ile kierownicze stanowiska pracy zajęli Niemcy z Rzeszy, stając się bądź właścicielami, bądź zarządcami, wreszcie dyrektorami placówek gospodarczych, o tyle

pokrycia zapotrzebowania kadr specjalistycznych szukać wypadało, choćby w części na miejscu. Stąd brała się konieczność kształcenia na poziomie ponadpodstawowym, względnie zawodowym. 26 października 1940 roku została otwarta szkoła zawodowa z trzema specjalnościami: rzemieślniczym, handlowych i gospodarstwa domowego. Szkoła mieściła się razem ze szkołą podstawową w gmachu przy Alejach Jachowicza. 1 stycznia 1942 roku liczyła 68 uczniów i 71 uczennic. Trzecią obok Volksschule i Berufsschule, również w tym samym pomieszczeniu otwarto, jako pierwszą w Prowincji Prus Wschodnich „szkołę główną” — „Hauptschule”. Miejscowy dziennik niemiecki „Südostpreussische Tageszeitung” w Nr 207 z dnia 2 września 1941 roku poświęcił wiele miejsca uroczystemu otwarciu w dniu 1 września 1941 r. Hauptschule i przekazaniu jej kierownikowi Seyfertowi. Była to najmniej liczna szkoła, do której uczęszczało 81 uczennic i uczniów. Wyposażenie w pomoce naukowe szkoły było bardzo złe. Szkoła funkcjonowała dwa lata, a wciąż wykazywała brak najniezbędniejszych środków dla prowadzenia procesu dydaktycznego. W obszernym piśmie z dnia 31 czerwca 1943 roku kierownik Hauptschule, uzasadniając konieczność rozbudowy szkoły, wskazuje na pilną potrzebę wyposażenia w niezbędny sprzęt pracowni rysunkowej i warsztatu. Monity o umebłowanie zarówno szkoły podstawowej (Volksschule) jak i zawodowej (Berufsschule) trwały przez cały czas okupacji.

Oberschule für Jungen

W półtora roku, po niezbyt sprecyzowanych w szczegółach planach inspektora Lehmana dochodzi do skutku zorganizowanie średniej szkoły niemieckiej. Administracja państwowa wspólnie z władzami oświatowymi robiły wszystko, aby z Płocka zrobić centrum Niemczyzny na Mazowszu. Szkoła średnia powstawała znów etapami. Praktycznie otwarto ją 18 kwietnia 1941 roku. Liczyła wówczas jedynie 30 uczniów. W dwa miesiące później, 22 czerwca — 75 uczniów. Równoległe do szkoły otwarto internat, który początkowo mieścił się w zabudowaniach klasztoru Sióstr Mariawitek, gdzie przebywało 25 uczennic i uczniów.

Baza materialna szkoły była przygotowana dobrze, wszak Oberschule objęło najpiękniejszy gmach szkolny. Wyjątkowo długo trwał natomiast okres organizacyjny szkoły. Powolny wzrost liczby uczniów od 30-tu w kwietniu 1941 roku do 200 uczniów w październiku tegoż roku, wynikał z intensywniejszego sprowadzania rodzin niemieckich do Płocka i okolic.

Oficjalne otwarcie Oberschule nastąpiło 6 października 1941 roku. Niemcy nadali uroczystości specjalny charakter. Wśród honorowych gości znalazł się radca ministerialny Fleischmann z Berlina, nadinspektor Büttner z Nadprezydium (Oberpräsidium) w Królewcu, Starosta płocki (Landrat) dr Fehr i burmistrz

miasta Płocka — Schwanke oraz przedstawiciele wojska i innych władz w mieście.

W numerze 273 z dnia 7.X.1941 r. „Südostpreussische Tageszeitung” pod znamienym tytułem „Neuer Schritt zum kulturellen Mittelpunkt. Oberschule für Jungen Schröttersburg geweiht / Neue Kulturstätte in den eingegliederten Ostgebieten”, zamieszczono pełne sprawozdanie z uroczystości otwarcia, przetykanej przemówieniami, muzyką i poezją. Oberschule w Płocku, zorganizowana została zgodnie z zasadami hitlerowskiej reformy, polegającej na skróceniu o rok czasu nauki i rekrutacji do szkół średnich uczniów z ukończoną klasą trzecią szkoły podstawowej (Volksschule). Oberschule zarówno czasem nauki i programem nie odpowiadała gimnazjum. Gimnazja organizowane były tylko w bardzo wielkich ośrodkach przemysłowych i kulturalnych Niemiec. Płocka Oberschule należała do największej, jeżeli chodzi o liczebność, w całej prowincji Prus Wschodnich. Liczyła w szczytowym okresie rozwoju ponad 250 uczennic i uczniów. Była oczywiście szkołą płatną. Wysokość miesięcznie wnoszonego czesnego, w zależności od stopnia zamożności rodziców ucznia, wynosiło 14, 18 i 20 RM (marek).

Z uwagi na fakt, że szkoła średnia obejmowała swym zasięgiem nie tylko miasto, ale całą rejencję ciechanowską, a zdarzali się nawet uczniowie z Kowna, zorganizowano również internat. Początkowo mieścił się przy ulicy Dobrzyńskiej nr 27 (klasztor Sióstr Mariawitek), później przeniesiony został na ulicę Kościuszki do gmachu Średniej Szkoły Zawodowej (obecnie gmach zajmowany jest przez Komitet Miasta i Powiatu PZPR). Liczba wychowanków umieszczonych w internacie wzrosła w ciągu 3 miesięcy 1941 roku trzykrotnie. Opłaty były w stosunku do innych w Rzeszy najniższe, gdyż szkolnictwo niemieckie na zagrabionych terenach korzystało z tzw. Grenzlandlehrbeihilfen (pomocy szkołom na terenach nadgranicznych) w ramach Ostarbeit (pracy na Wschodzie).

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych Rzeszy przyznało pomoc dla niemieckich szkół w Płocku w wysokości 40.000 RM, co było sumą znaczną, jeśli się zważy, że roczny budżet np. szkoły zawodowej (Berufsschule) oczywiście bez płac nauczycielskich (które wynosiły 34.800 RM) opiewał na 14.500 RM.

Jeśli chodzi o materiały dotyczące uczniów Oberschule, to rozporządzamy dokładniejszymi danymi odnoszącymi się tylko do roku 1942, a właściwie roku szkolnego 1942/43. Brak natomiast wszelkich informacji co do programu i poziomu nauczania, sprawności szkoły. Uderzającym jest fakt bardzo dużych różnic wieku uczniów. Rozpiętość wieku wynosiła 4, a nawet 5 lat w klasach 1—5. Wynikało to zapewne z przerw w nauce, powodowanych przeniesieniami rodziców z Rzeszy na tereny okupowane, przyjmowanie ze szkół podstawowych (Volksschule) po ukończonej klasie trzeciej, zgodnie

Uczniowie Oberschule według lat urodzenia

(Stan w roku szkolnym 1942/1943)

Klasa	Rok urodzenia										
	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932	
I	Chłopcy						3	9	20	8	
	Dziewczęta						1	5	7	7	
	Razem						4	14	27	15	
II	Chłopcy						11	10	6		
	Dziewczęta						2	8	7		
	Razem						13	18	13		
III	Chłopcy						2	8	4		
	Dziewczęta						1	5			
	Razem						3	13	4		
IV	Chłopcy						1	7	6	12	7
	Dziewczęta							3	7	12	3
	Razem						1	10	13	24	10
V	Chłopcy						1	4	6		2
	Dziewczęta							1	1	3	1
	Razem							1	2	4	9
VI	Chłopcy						1	3	3		
	Dziewczęta							4	3		
	Razem						1	7	6		
VII	Chłopcy						8	10	2		
	Dziewczęta						3	5	1		
	Razem						3	13	11	2	
Razem:											
	Chłopcy						8	13	16	15	14
	Dziewczęta						3	6	2	7	13
	Ogółem						3	14	15	23	28
		3	14	15	23	28	28	42	36	40	
										16	

Innego rodzaju informacji dostarczają dwie poniżej zamieszczone tablice:

Uczniowie Oberschule w Płocku według miejsca zamieszkania (stan w 1942 roku)

Klasa	Uczniowie według miejsca zamieszkania								
	Ogółem	w tym:		Płock	pow. płocki	Sierpc i pow. sierpec.	Gostynin i pow. gostyn.	Płońsk i pow. płoński	Inne miejscowości
		dziewczęta	chłopcy						
I	60	20	40	31	11	6	3	2	7
II	44	17	27	25	9	5	1	3	1
III	20	6	14	14	2	2	1	1	—
IV	59	26	33	48	3	4	—	—	4
V	19	6	13	13	2	1	3	—	—
VI	14	7	7	9	—	1	1	1	2
VII	29	9	20	15	2	3	2	1	6
Ogółem	245	91	154	155	29	22	11	8	20

z reformą i po klasie czwartej według przepisów z 1941 roku. Wreszcie, i to był chyba powód najważniejszy, ulgowego traktowania przyjęć bez oglądania się na przepisy.

Drugim uderzającym faktem, jest przynajmniej przewaga chłopców. Dziewczęta stanowiły jedynie 36,8% ogółu uczniów. Trzecią charakterystyczną cechą szkoły była nierównomierna liczebność uczniów w poszczególnych klasach. Występowało to w klasach 3, 5 i 6.

**Uczniowie Oberschule w Płocku
wg pochodzenia społecznego (stan w 1942 r.)**

Lp.	Zawód rodziców	ilość
1	Pracownicy administracji (starostwie, burmistrzowie, kierownicy działów w starostwach i zarządach miejskich i wiejskich, urzędnicy poczt i kolei)	67
2	Pracownicy administracji gospodarczej (zarządcy majątków niemieckich, pracownicy banków, przemysłu i handlu)	47
3	Funkcjonariusze policji	16
4	Wojskowi (oficerowie zawodowi)	6
5	Nauczyciele i administracja szkolna	7
6	Inżynierowie	6
7	Duchowni (pastorzy)	2
8	Kupcy	34
9	Rzemieślnicy (właściciele warsztatów)	17
10	Rolnicy i ogrodnicy	14
11	Przedsiębiorcy (właściciele przedsiębiorstw przemysłowych i budowlanych)	6
12	Inni (emeryci, posiadacze domów czynszowych, bez zawodu)	23
Razem		245

Oberschule stanowiła jedyną szkołę średnią w całej Rejencji Ciechanowskiej i jak chępliwie stwierdzali Niemcy — największą tego typu placówkę w całej Prowincji Prus Wschodnich. Zasięg jej aczkolwiek bardzo rozległy obszarowo, ograniczał się praktycznie do miasta i powiatu płockiego, skąd pochodziło 75% uczniów. Składało się na to wiele przyczyn:

1. Płock, aczkolwiek pozbawiony bardzo wątpliwego zaszczytu stania się centrum administracyjnym Rejencji, z uwagi na swoje peryferyjne w podziale administracyjnym położenie, był na omawianym obszarze największym ośrodkiem miejskim, wyposażonym w urządzenie inżynierii komunalnej, handel, usługi oraz zainwestowany znacznie w placówki kulturalne i oświatowe. W przeciwieństwie do miast północnego Mazowsza, miasto posiadało niewielki

co prawda, ale spełniający gospodarczą rolę przemysł, który Niemcy częściowo rozbudowali (Stocznia Rzeczna, Zakłady Przetwórstwa Owocowo-Warzywnego, Fabryka narzędzi rolniczych i inne). Wreszcie niepowtarzalnie piękne położenie z poblizem lesisto-wodnym powiatu gostyńskiego. To wszystko spowodowało napływ Niemców z Rzeszy oraz daleko silniejszą i większą w skali niż w pozostałych miejscowościach akcję osiedleńczą germańskiego żywiołu.

2. Płock był siedzibą największego na Północnym Mazowszu garnizonu wojskowego oraz centrum administracji wojskowej (Wehrmeldeamt).

3. W Płocku miały siedzibę urzędy i instytucje o charakterze rejencyjnym jak Gestapo i Sicherheitsdienst (Służba Bezpieczeństwa Rzeszy).

4. Wieś płocką dotknęły w równej mierze jak miasto wysiedlenia. W najlepszych gospodarstwach rolnych, majątkach ziemskich panował się żywioł niemiecki, dla którego tak na gwałt organizowano szkoły w powiecie.

Dlatego oczywistym się wydaje tak znaczny procent uczniów właśnie z samego miasta i powiatu oraz taka a nie inna struktura społeczna rodziców tych uczniów (administracja państwowa 27,3%, administracja gospodarcza 19%, kupcy 13%).

Nauczyciele

Najbardziej skąpy materiał zachował się, odnośnie nauczycieli, ich wykształcenia, specjalności i miejsca pochodzenia. W tym bardzo ubogim źródle informacji najmniej wiadomo o nauczycielach Oberschule. Poza dyrektorem (Oberstudienleiter) Garbe i nauczycielką muzyki Ziegler, o innych nic nie wiemy. Z zestawionej poniżej tabeli wynika, że płynność kadr pedagogicznych była bardzo duża, że obciążenie wysokie. Jakimi byli ci nauczyciele? Bezsprzecznie byli hitlerowcami, których pociągało „pionierstwo” pracy na tak zwanym Wschodzie. „Pionierstwo” to wylądowywało się w zdziczeniu uczuć pokolenia, które dano im wychowywać. Nie zamikło jeszcze echo uderzeń młodych barbarzyńców. W pamięci pokolenia, któremu danym było przeżyć piekło okupacji, wyrasta ponury i złowieszczy cień gestapowca, żandarma czy policjanta, za którym prężnym krokiem podąża dziecko szkolne ubrane w czarny mundur organizacji Hitler-Jugend. Zdziczały potworek rozbijający i bijący nie tylko polskich rówieśników, ale ludzi poddeszłych już wiekiem. Bijący bez powodu, z nakazu i za entuzjastycznym przyzwoleniem swojego nauczyciela. Płockie ulice przemierzały grupy wyrostków z nauczycielami właśnie, którzy zaczadzali młode umysły o praniemieckości tej ziemi. Na widok takiej grupy bezsilni mieszkańcy chowali się. Ogarniał ich lęk przed młodymi, przed dziećmi. Ogarniał ich najtraficniejsze uczucie, jakie może zrodzić się w ludzkim sercu: pogardy dla młodości.

Nauczyciele i pracownicy oświaty zatrudnieni w niemieckich placówkach oświatowych w Płocku

Lp.	Imię i nazwisko	Funkcja	Uwagi
1	Erika Angelmaier	nauczycielka	przeniesiona do Płocka z powiatu płockiego. Pracę rozpoczęła od 10.X.1941 r.
2	Alfred Ast	początkowo kierownik Volksschule, później nauczyciel	Niemiec pochodzący z Płocka. Pracował w szkolnictwie niemieckim do 16.VIII.1942 r. Powołany do wojska
3	Ernest Bär	kierownik Berufsschule	przeniesiony z dn. 2.III.1942 r. z Magdeburga do Płocka
4	Blochberger	kierownik internatu Oberschule	pracował od kwietnia 1941 r.
5	Marthe Deubner	nauczycielka w Berufsschule	pracowała od 16.VIII.1941 r. do 31.VIII.1942 r. Przeniesiona do szkoły w powiecie płockim 4.XI.1942 r. powróciła do Płocka i objęła etat zwolniony przez Hermana Stolle. Pochodziła z miasta Gotha.
6	Hedwig Didschies	nauczycielka w Berufsschule	pracowała od 15.V.1942 r.
7	Wilhelm Dozler	nauczyciel Berufsschule	przeniesiony z gminy Bodzanów, pow. płockiego z dniem 1.IX.1941 r. pracował w Płocku do 1.IX.1942 r. Powołany do wojska
8	Amade Fraenkel	nauczycielka Volksschule	przeniesiona z dn. 16.II.1942 r. z Działdowa do Płocka
9	Garbe	dyrektor Oberschule	pracował od IV.1941 r. do końca wojny
10	Edmund Gliet	nauczyciel	pracował od 4.IX.1942 r. Objął miejsce po Georgu Schön
11	Theodor Gatzke	nauczyciel Volksschule	Niemiec pochodzący z Płocka
12	Gellnick	kierownik Volksschule	
13	Kurt Guttkuhn	nauczyciel	dwukrotnie przenoszony z powiatu płockiego do Płocka (31.VIII.1942 r. ostatnie przeniesienie)
14	Alfred Herrmann	nauczyciel w Berufsschule	przeniesiony do Płocka od 1.VII.1941 r. z Reuth. Powołany do wojska 10.II.1942 r.
15	Rosa Hermann	nauczycielka Berufsschule później Volksschule	pracowała wcześniej w Płocku. 1.IX.1942 r. objęła etat po powołanym do wojska Wilhelmie Dozler. 1.XI. przeniesiona z Berufsschule do Volksschule w Płocku
16	Erika Janche	nauczycielka	przybyła z Magdeburga. Pracowała od 15.V. 1942 r. 31.X.1942 r. pozostawiona do dyspozycji Rejencji Magdeburg
17	Rosa Killinger	nauczycielka	przybyła z Wrocławia. Pracowała od 16.XI. 1941 r.
18	Frida Koch	pracownica gospodarcza internatu Oberschule	pracowała od 1941 r.
19	Ellen Kniger	nauczycielka Berufsschule	pochodziła z powiatu Landsberg Ostrp. Od 16.XI.1941 r. objęła etat po Alfredzie Herrmannie
20	Lemm	inspektor szkolny	od 1.I.1940 do 1942 r.
21	R. Marks	kierownik Hauptschule	
22	Marquardt	kierownik Hauptschule	
23	Gertrud Mellenberg	nauczycielka Berufsschule	przeniesiona do Płocka z Böckingen 1.VII. 1941 r.
24	Philipp Mossner	nauczyciel Berufsschule	przeniesiony z dniem 20.VIII.1941 r. z Radolzhofen, rejencji Ausbach do Płocka. Z dniem 16.II.1942 r. przeniesiony do Ciechanowa
25	Paul Randzio	nauczyciel	przeniesiony do Płocka z Wierzchowa, pow. Mława z dniem 16.XI.1942 r.
26	Viktor Sachs	nauczyciel Volksschule	Niemiec pochodzący z pow. Gostynin. Pracował początkowo jako korektor w redakcji niemieckiej gazety w Płocku. Od 16.VIII.1941 r. do 10.X.1941 r. w Płocku, później w Pieczyńskach, gmina Ilów
27	Marta Schön	nauczycielka	zamieszkała w Łodzi, ul. Gdańska nr 74 m. 37 pracowała w Płocku od 1.XII.1941 r.
28	Georg Schön	nauczyciel	pracował od 1.VII.1942 r. Powołany do wojska 4.IX.1942 r.

Lp.	Imię i nazwisko	Funkcja	Uwagi
29	Bruno Seyffert	nauczyciel Berufsschule	z dniem 16.VII.1941 r. przeniesiony z Drobina, pow Płock do Płocka
30	Hermann Stolle	kierownik Volksschule	pochodził z Gospiterode koło Gotha (Turyngia). Pracował od 1941 r.
31	Elsa Tolksdorf	nauczycielka	pochodziła z Płocka
32	Otto Walter	nauczyciel	objął stanowisko głównego nauczyciela (Hauptlehrer) od 15.VI.1940 r.
33	Wegenroth	inspektor szkolny	pochodził z Bad Schwalbach, pracował od maja 1942 r.
34	Ziegler	nauczycielka muzyki w Oberschule	

ŹRÓDŁA

1. Notatka Oberbürgermeistra z dnia 18.10.1939 r. skierowana do Papista w sprawie wyjaśnienia sprawy gmachu Ginnazjum im. Wł. Jagiełły.
2. Pismo Oberbürgermeistra do Inspektora Lehmana z dn. 26.10.1939 r. w sprawie danych odnośnie organizacji niemieckiej szkoły w Płocku.
3. Pismo Oberbürgermeistra z dnia 1.11.1939 r. z podanymi tekstami ogłoszenia o naborze do niemieckiej szkoły.
4. Sprawozdanie inspektora Lehmana z dn. 2.11.1939 r. w sprawie organizacji niemieckiej szkoły w Płocku.
5. Pismo Oberbürgermeistra z dn. 9 listopada 1939 r. do Szefa Cywilnego Zarządu w Ciechanowie w sprawie niemieckiej szkoły w Płocku.
6. Notatka z przeprowadzonej w dniu 4.1.1940 r. rozmowy Oberbürgermeistra z Riegringungs Vicepräsidentem Rossbachem w sprawie uruchomienia szkoły.
7. Pismo z dn. 2.4.1940 r. Bürgermeistra do inspektora Lemma w sprawie uruchomienia szkoły.
8. Haushaltssatzung und Haushaltsplan der Stadt Plock für Rechnungsjahr 1940 r.
9. Amtliches Bekanntmachungen für den Kreis und die Stadt Nr. 8 Jahrgung 1 z dnia 3 kwietnia 1940 r.
10. Pismo Deutsche Volksschule z dn. 23.4.1940 r. w sprawie ubezpieczenia uczniów i nauczycieli.
11. Der Schulrat der Kreise Plock, Płońsk und Schirps — pismo z dn. 27.4.1940 r. w sprawie kursów języka niemieckiego.
12. Pismo Deutsche Schule im Plock: z dn. 14.5.1940 do Liegenschaftsverwaltung o dostarczeniu radioaparatu; z dn. 20.5.1940 do Stadtverwaltung w sprawie kupna map, kredy i piór. z dn. 26.6.1940 pokwitowanie otrzymania maszyny do pisania i radioaparatu.
13. Kosztorys na roboty remontowe w Volksschule z dn. 3.8.1940 r.
14. Der Reichsminister für Wissenschaft Erziehung und Volksbildung Berlin W 8, den 23 okt. 40 Betrifft: Schulbesuch durch Kinder polnischer Volkzugehörigkeit.
15. Personenstandsaufnahme der in der Stadt Plock wohnenden Juden Plock, den 20.11.1940 r.
16. Sprawozdanie kierownika Volksschule z dn. 15.5.1941 r. w sprawie ilości zatrudnionych nauczycieli i uczęszczających dzieci.
17. Pismo z dn. 27 maja 1941 r. dyrektora Oberschule do Landrata w sprawie ubezpieczenia młodzieży.
18. Pismo z dn. 29.5.1951 r. kierownika Volksschule do Stadtverwaltung w sprawie zamówienia podręczników szkolnych we wschodniopruskiej księgarni Johanna Paatzke.
19. Rozporządzenie Ministra Rzeszy ds. Nauki, Wychowania, Oświaty z dn. 22.7.1941 r.
20. Plocker Tageblatt Nr 54 z dn. 4 marca 1941 r.
21. Plocker Tageblatt Nr 55 z dn. 5 marca 1941 r.
22. Plocker Tageblatt Nr 70 z dn. 22/23 marca 1941 r.
23. Plocker Tageblatt Nr 24 z dn. 28 stycznia 1941 r.
24. Plocker Tageblatt Nr 115 z dn. 16 maja 1941 r.
25. Südostpreussische Tageszeitung Nr 179 z dn 31 lipca 1941 r.
26. Südostpreussische Tageszeitung Nr 207 z dn. 2 września 1941 r.
27. Pismo z dn. 11.9.1941 r. Inspektora Oświaty do Stadtverwaltung w sprawie boiska szkolnego.
28. Südostpreussische Tageszeitung Nr 234 z dnia października 1941 r.
29. Südostpreussische Tageszeitung Nr 237 z dnia 7 października 1941 r.
30. Pismo kierownika Hauptschule z dn. 16 stycznia 1942 r. i skierowane do Prezydenta Rejencji Ciechanowskiej w sprawie budżetu szkoły.
31. Pismo kierownika Berufsschule z dn. 22.2.1942 r. do Stadtverwaltung w sprawie wysokości poborów nauczycieli.
32. Südostpreussische Tageszeitung Nr 119 z dn. 25/26 maja 1942 r.
33. Südostpreussische Tageszeitung Nr 129 z dnia 5 czerwca 1942 r.
34. Südostpreussische Tageszeitung Nr 147 z dnia 26 czerwca 1942 r.
35. Südostpreussische Tageszeitung Nr 256 z dnia 31.10/1.11 1942 r.
36. Zespół akt obejmujący ruch służbowy nauczycieli w 1942 r.
37. Zespół akt obejmujący przyjęcia uczniów do szkoły w 1942 r.
38. Memoriał kierownika Hauptschule z dn. 31.1.1943 r. w sprawie rozwoju szkoły.
39. Pismo Ministra Rzeszy ds. Nauki, Wychowania i Oświaty z 15.6.1943 r. w sprawie opłat szkolnych.
40. Pismo Ministra Rzeszy ds. Nauki, Wychowania i Oświaty z dn. 30.6.1943 r. w sprawie dotacji dla Hauptschule.
41. Pismo kierownika Volksschule z dn. 24.3.1944 r. do Stadtverwaltung w sprawie sprzętu szkolnego.
42. Notatki Płockie Nr 13/14 lipiec—grudzień 1959 r.